

Egyed Péter:

Autonómia — az RMDSZ-programokban

Nem igaz, hogy az európai berendezkedés (régime, establishment) nem változik, mert változik. A béke-(szövetségi)rendszerek változtathatlanságára hivatkozó szuverenista érvelés hamis: egyrészt az európai integrációs folyamatok változtatják meg a berendezkedés tartalmát, másrészt a tények (Koszovó). Gazdasági expanziójának feltétele politikai "bezárkózása", azaz politikai struktúrájának erre a tényre (piaci expanzió, hatékonyság) célzottsága; nem nevezhetjük tökéletesnek, mert nem az: itt egy más tartalomról van szó. (Mi lesz Romániával? Az Európai Unió eltökélt: Helsinkiben Szlovákia és Románia mellett döntöttek, de Romano Prodi 2000. január első hetében megfogalmazott üzenete is kétségtelen. "A nyilatkozatok kora végképp lejárt, tettekre van szükség." (Ha most sem sikerül, Románia valóban Ázsiába kerül a politikai földrajz értelmében, vele együtt mi, erdélyi magyarok is, az iráni határ mellé, ahonnan 1000 évvel ezelőtt idelovagoltunk.) De az európai berendezkedés hatékonysága más irányú evolúciót is lehetővé tesz vagy tart szükségesnek: a régiók autonóm fejlődését, az autonómia szempontjából különböző megoldási lehetőségeket vázol fel, a helyi közösségek sajátos opcióinak megfelelően és továbbra is a nemzeti határokon belül; a szuverenitást területi szempontból történelmileg kialakult ténynek tekinti (már); ilyen értelemben még inkább esélytelen a korzikai területi autonomisták kiválási törekvése a La République-ből, avagy az ETA baszk radikálisainak nagy célja: az Euzkalleria kilépése a spanyol jogar alól.

A romániai magyar közösség, kisebbség döntött: az autonómia mellett. "A romániai magyarság politikai alanyként államalkotó tényező, s mint ilyen, a román nemzet egyenjogú társa. Épp olyan felelősséggel tartozunk jövőjéért, mint bármely más állampolgár, s mikor látnunk kell a magyarság körében eluralkodó kiábrándultságot, az annak okán jelentkező elvándorlást, kötelességünk cselekedni. Kötelességünk felmutatni azt a megoldást, amely számunkra és az ország számára is kiút ebből a válságból. Az etnikai, vallási közösségek autonómiája Erdély múltjának szerves része, idéznénk a szász közösségek közel nyolcszáz éves önkormányzati gyakorlatát, és ugyanez fogalmazódott meg az 1918-as gyulafehérvári kiáltványban. [Ezt indoklásnak tekintve, következik a tulajdonképpeni akaratnyilvánítás.] Állítjuk, hogy ez az út a belső önrendelkezés útja. A belső önrendelkezési elv ugyanakkor egyetemlegesen is előre mutat, hiszen számos, már létrejött vagy most alakuló közösségi önkormányzat utal arra, Európa működő demokráciáiban ez a gyakorlat sikeres. [Nem kevésbé fontos az autonómia-elv és az európai berendezkedés strukturális összekapcsolása:] A romániai magyarság közösségenkénti betagozódása a hazai társadalomba része az ország európai közösségekbe való integrációjának." (Aláírja: RMDSZ Küldöttek Országos Tanácsa és Parlamenti Csoportja. Forrás: RMDSZ III. Kongresszusa, 154.)

(A morális kötelezettségvállalás gesztusát — esküvés a Szent Mihály Katedrálisban — sokan elfelejtették. Vagy egyszerűen nem vették komolyan. Pedig a hamis eskü — amint tudjuk — "visszaszáll". Az ember erről nem ír szívesen.)

Az RMDSZ belső politikai gyakorlatában kiderült azonban, hogy voltaképpen roppant nehezen kivitelezhető, hiszen a romániai magyarok igen sokfélék s érdekeik is azok. Autonómia-modelljeinkben ezt a sokféleséget kell lefedni, ami igen komplex dolog. Az érdeklődők haszonnal forgathatják Csapó József autonómia-, Szilágyi N. Sándor Kisebbségi statutum-, valamint Szöcs Géza népcsoport-tervezeteit. (E sorok írója a kérdés filozófiai felvetésével foglalkozott két tanulmányában: "Az önállóság és a dágvány"; "A vélemények autonómiája". In: A jelenlétről. Komp-Press, Kolozsvár, 1997.) Az autonómia — nemcsak kantiánus erkölcsi értelemben érvényes ez — az akarat tulajdonsága, az akarási kifejezése, és megelőzi a szabadságot. Persze, akarhatunk nem-szabadok is lenni, de ez az akarási — ha lehetséges ilyen — az erkölcsön kívül van. Úgyhogy nem is érdemes beszélni róla.

Az 1990. január 19-én Nagyváradon tartott alakuló Kongresszus "a kisebbségek egyéni és kollektív jogainak intézményes garantálásáról" beszél, valamint a Gyulafehérvári Határozat alapján, a nemzeti önmeghatározásról és önazonosságról. A II. Kongresszuson (1991. május 24—26.) Marosvásárhelyen elfogadott Program Alapelvek 4/b pontjában találkozunk már a közművelődési autonómia elvével, illetve az autonómia-gondolat egy kezdetlegesebb megfogalmazásával (ez persze nem értékítélet): a. a kisebbségi önszerveződés biztosítása oly módon, hogy a belső életét érintő valamennyi kérdésben — a helyi önkormányzat elve alapján — a kisebbség maga döntsön (közvetlenül vagy képviselői révén), és döntéseit mindenki tartsa tiszteletben; b. a romániai magyarság kisebbségi társadalommá való összefogása olyan önkormányzati intézményes keretekben, amely egyszerre tesz eleget a személyi és kulturális autonómia követelményeinek, s amely ennél fogva megnyugtatóan rendezi a szórványokban élők helyzetét. A III. (brassói) Kongresszuson — 1993. január 15—17. — a már hagyományossá vált 4/b pontnál (A romániai magyarság azonosságának megőrzése) a II. Kongresszus gyengített megfogalmazását találjuk, de a dokumentációban szereplő — gyakorlatilag a program vonatkozó részét szankcionálva — Nyilatkozat leszögezi, hogy: "A Kongresszus elfogadta a Szövetség új programját, amely a romániai magyarságot nemzeti kisebbségként határozza meg, a nemzetközi joggyakorlathoz igazodva, ugyanakkor a közösség önmagát politikai alannak, államalkotó tényezőnek, a román nemzet egyenjogú ársának tekinti. Az új program szerint a romániai magyar nemzeti kisebbség számára a helyi és regionális autonómiát, a személyi és kulturális autonómiát tekintjük irányadónak és követendőnek. A személyi autonómia kiterjed önazonosságának megőrzése céljából a művelődési élet egészére, az anyanyelv használatára, a vallásra, az oktatásra, a társadalmi szerveződésre és mindennemű tájékoztatásra." (Ez volt az áttörés, a kolozsvári Belső Önrendelkezési Nyilatkozattal a háttérben. Ma is felvillanyoz az a rendkívül feszült vita, amelynek részesei lehettünk, s amelyet a mindenkor legjobban szerkesztett program-pakettben olvashatunk.) Ezt követően aztán az RMDSZ IV. kolozsvári Kongresszusán (1995. május 27.) létrejön a legteljesebb megfogalmazás. Ezek szerint: az autonómia "elv, melynek a jogállam intézményei kiépítése során kell érvényesülnie; a nemzeti közösség joga, melyet identitása védelmének kibontakoztatása, fejlesztése és megőrzése érdekében gyakorol; eszköz, mellyel a romániai magyarság szülőföldjén megalapozhatja gazdasági és kulturális fejlődését, megteremtheti megmaradásának anyagi, politikai és jogi feltételeit; stratégiai cél, melyet az RMDSZ politikai tevékenységében s a civil társadalom szervezeteivel kapcsolatban követ. Az RMDSZ az autonómia-formák — beleértve a területi autonómiát is — jogi megfogalmazását és törvényhozás útján való érvényesítését kívánja elérni, szorgalmazva az általános decentralizálást és a szubszidiaritás elvének alkalmazását. E cél megvalósítása érdekében az erdélyi nemzetiségek együttélésének pozitív hagyományaiból, valamint az Európában megvalósult, példa értékű modellekből indul ki; a személyi elvű autonómia révén létrejön a romániai magyarság saját intézményrendszere az oktatás, a művelődés, a tájékoztatás, valamint a műemlékvédelem területén. Ezen autonómiát a romániai magyarsághoz tartozó személyek által választott köztestületek gyakorolják; a magyar nemzeti

közösség önkormányzata a szabad identitás elvét érvényesítő regisztráció alapján létrejövő választási névjegyzékek és az ennek alapján megtartott általános, titkos és közvetlen választás útján jön létre; a sajátos státusú helyi önkormányzatok által gyakorolt autonómia azon helyi közigazgatási egységeket illeti meg, amelyekben számottevő arányban élnek a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek és a lakosság e státust népszavazás útján elfogadja." Ez a megfogalmazás egy vessző változtatás nélkül kerül át az V. Kongresszus (Marosvásárhely, 1997. október 3—4.), valamint a VI. Kongresszus (Csíkszereda, 1999. május 16.) Program-alapelveibe.

E pillanatban ki kell lépnünk a független szövegelemző elméleti szakember amúgy nagyon is kényelmes számárbőréből, és néhány alapkérdést fel kell tennünk.

Pro primo: ha az autonómia-kérdés továbbra is politikai létünk tétje — márpedig a fentebbiekből az derül ki, hogy ez így van —, akkor hol az a tevékenység, avagy hol van az a szerv, szervezet, amelyet ebben az irányban folyamatosan működtetünk?!

Pro secundo: a regisztráció, továbbmenően a belső választások következetes és világos végbevitelével miért nem számoljuk fel azt a csapdahelyzetet, amelybe saját magunk hoztuk magunkat, azzal, hogy az autonómia-kérdés logikáját a belső választásokéval ilyen "erős" struktúrában kapcsoltuk össze?! (Ha a magunk egyébként jó döntéséhez nem ragaszkodunk, akkor — többek között — az RMDSZ-t is egy megfoghatatlan, lassan morzsolódó egylet formájában tartjuk és képviseljük. A csíkszeredai kongresszus forgatókönyve intő jel ilyen irányban.)

Pro tertio: az autonómia stratégiai cél. Ez azt jelenti, hogy tapasztalhatóan nem közeledvén hozzá, nem kell letörnünk. A dél-tiroli autonómia-státutumra hivatkozó sajtónk arra nem utal, hogy ezt a törvénystruktúrát 1946—1972 között dolgozták ki, és teljesen más jogi feltételek között, gyakorlatilag az 1957-es koppenhágai olasz-osztrák pacifikációs szerződés nyomán, amikor is Aldo Moro miniszterelnök és Kurt Waldheim kancellár kötelezettséget vállaltak a vitás kérdések felszámolására! (Lásd Antony Evelyn Alcock: *Geschichte der Südtirolfrage*. Wilhelm Braumüller. Universitäts-Verlagsbuchhandlung Ges. M. B. H. Wien, 1982, 1—291. o.) De aki ott élt, azt is tudja, hogy például a névháború folyik tovább, a dél-tiroli sólymok 800 mesterséges olasz nevet akarnak letiltatni (Franco Vernice: *Sudtirolesi e italiani alla guerra dei nomi*. La Repubblica, 1993. aug. 15—16. 14.). A Corriere della Sera jeles kolumnistája, Saviero Vertone szenátor pedig nemes egyszerűséggel azt állította: "kedves dél-tiroliak, ne hazudozzatok, kimarkoljátok az évi tizenegyezer milliárdot az olasz húsfafazékból, aztán meg pöktök bele". (CdS Sette: *Cari sudtirolesi non mentite: per voi Italia e una cassaforte*. 1993. szept. 2.)